

Ekonomický liberalizmus: prirodzený a prospešný

Peter GONDA*

**Poznámky k príspevku do diskusie na 134. stretnutí Medzinárodného klubu
„Liberálne vs. sociálne trhové hospodárstvo“****

Bratislava (hotel Bôrik), 9. máj 2006

---

* Peter Gonda, Ph.D. - ekonomický analytik Konzervatívneho inštitútu M. R. Štefánika (www.konzervativizmus.sk).

** Ostatnými diskutujúcimi na stretnutí boli minister financií SR a podpredseda SDKÚ-DS Ivan Mikloš, poslanec Európskeho parlamentu a podpredseda SMER-SD Vladimír Maňka a vedúci vedecký pracovník Ekonomického ústavu SAV a člen kolégia ASA Peter Staněk.

Ekonomický liberalizmus je prirodzený ľudskej podstate a prospešný a nevyhnutný pre slobodu a blahobyť ľudí. Jeho prirodzenosť možno priblížiť zhrnutím princípov, na ktorých stojí, zatiaľ čo jeho prospešnosť úspechmi spoločností ľudí, ktoré boli alebo sú založené na týchto princípoch.

Princípy ekonomického liberalizmu sú platné aj v každodennom živote jednotlivca v spoločnosti. Vychádzajú totiž z podstaty povahy človeka. Nemôže to vyvrátiť ani ich časté obmedzovanie, relativizovanie, či nepopulárnosť dôsledkov niektorých z nich, ktoré prinášajú, napríklad riziko. Aj riziko je však prirodzené ľudskému jednaniu, nielen v ekonomických vzťahoch. Nemalo by byť umelo znižované, či prenášané na iných.

Keďže práve princípy ekonomického liberalizmu sú totožné so základnými princípmi ekonómie, tak nijaký ekonóm by ich nemal spochybňovať. A keďže práve tieto princípy sú zdrojom vyššej miery slobody a tá predpokladom prosperity ľudí, tak politici by ich nemali, respektíve mali v praxi čo najmenej, obmedzovať. Kvázi-ekonómovia a politici však často robia opak.

Nespochybňovanie a naopak presadzovanie takýchto princípov vyžaduje schopnosť v duchu odkazu Henryho Hazlitta vidieť aj dlhodobjšie a nepriame dôsledky opatrení. Majme na pamäti jeho slová, že:

„Umenie ekonómie spočíva v skúmaní nielen bezprostredných, ale aj dlhodobých dôsledkov daného činu alebo opatrenia a spočíva v sledovaní tohto dopadu nielen na jednu skupinu, ale i na všetky ostatné skupiny v spoločnosti“ (Hazlitt, [1994] 2005)¹

Vyžaduje si to vychádzať aj z tradičných hodnôt, zo skúsenosti z minulosti a myšlienok „otcov“ klasického liberalizmu a konzervativizmu a ich nasledovníkov, ako napríklad Adam Smith, Alexis de Tocqueville, Edmund Burke, Ludwig von Mises, Friedrich A. von Hayek a Milton Friedman.

1. Princípy ekonomického liberalizmu

Po týchto rámcových východiskách možno stručne uviesť sedem kľúčových ekonomických a nielen ekonomických princípov,² ktoré sa vzájomne prelínajú a spoločne smerujú k naplneniu toho hlavného princípu: *princíp osobnej slobody*:³

1. Princíp individuality, ľudského konania a rôznosti
2. Princíp maximalizácie úžitku a čistých výhod
3. Princíp (neviditeľnej ruky) trhu
4. Princíp vlastníctva a vlastníckych práv
5. Princíp dobrovoľnosti
6. Princíp neobmedzovanej konkurencie
7. Princíp hodnoty

1.1 Princíp individuality, ľudského konania a rôznosti

Akokoľvek to znie nepopulárne, či pre niekoho drsne, z podstaty povahy človeka však vyplýva, že prirodzený v živote každého z nás je *individualizmus*, nie kolektivismus, a to vo viac alebo menej skrytej podobe. Iba jednotlivci sa priamo rozhodujú a mali by niesť zodpovednosť a *riziko* za svoje činy. Rozhodnutia jednotlivca sú preto

¹ Citované podľa Hazlitt, 2005 s. 17.

² Každý diskutujúci mal na svoj príspevok maximálne 12 minút. Aj z tohto dôvodu je opis (nielen) týchto princípov rámcový a zameriava sa iba na základné súvislosti vo vzťahu k osobnej slobode.

³ Princípy nie sú uvádzané v poradí podľa dôležitosti.

racionalnejšie ako rozhodnutia skupiny jednotlivcov, aj keď sú nedokonalé a chybné. Ak má niekto výhrady voči individualizmu (respektíve celkovo ekonomickému liberalizmu) z dôvodu ľudskej omylnosti a možným etickým zlyhaniam, tak o to viac by mal mať výhrady voči akýmkoľvek vládnym zásahom.

Axiómou ľudskej prirodzenosti v spoločnosti je tiež *rôznosť* - ako protipól uniformity, či harmonizácie. Sú to napríklad rozdielne schopnosti a zručnosti jednotlivcov, ktoré sú základom prirodzených rozdielov medzi ľuďmi, tak finančných, ako aj v miere uvedomovania si a využívania (výhod) slobody. Snahy o rovnosť, ako aj o vyrovnávanie rozdielov, sú v príkrom protirečení k princípu osobnej slobody.⁴

Medzi dnes väčšinou akceptované snahy o rovnosť a o vyrovnávanie rozdielov patria sociálne inžinierske pokusy o vyrovnávanie rozdielov v príjmoch (napríklad progresívnym zdaňovaním)⁵, či snahy o vyrovnávanie na základe iných rozdielov, napríklad pohlavia. „Populárne“ sú aj snahy experimentátorov o vyrovnávanie regionálnych rozdielov, či rozdielov medzi daňovými systémami štátov.

Zástancovia takýchto a podobných pokusov si pritom nechcú pripustiť, že výsledkom ich snáh o vyrovnávanie rozdielov je alebo skôr či neskôr vždy bude spriemerovanie, ale nie tým, že sa pomôže „chráneným“ (často naopak), ale trestaním, obmedzením schopnejších a aktívnejších. Konečným dôsledkom toho je pomalšie vytváranie zdrojov a celkovo postupne pomalšie napredovanie všetkých v spoločnosti.

1.2. Princíp maximalizácie úžitku a čistých výhod

Ďalším princípom ekonómie a ekonomického liberalizmu, ktorý je súčasťou života každého z nás, i keď si to niekedy osobitne neuvedomujeme, je maximalizácia úžitku individuálnych rozhodnutí. Každý z nás sa snaží maximalizovať svoj úžitok a získať čisté výhody nielen pri napríklad sporení, či investovaní svojich peňazí, ale tiež napríklad v každodennom rozhodovaní o spôsobe dopravy z jedného miesta na iné. Vždy pritom ide o porovnávanie očakávaných nákladov a výnosov, pričom napríklad čas (ako aj ekonomická veličina) zohráva nie bezvýznamnú úlohu.

V praxi platí, že maximalizácia úžitku je v spoločnosti ľudí kombináciou individualizmu a princípu *vzájomného prispôsobovania sa*. Profesor ekonómie Paul Heyne to napríklad prirovnáva k jazde šoférov áut na preplnenej ceste, či diaľnici a ich snahu zladíť svoj cieľ čo najrýchlejšie sa dostať na nejaké miesto s prispôbením sa možnostiam jazdy vzhľadom k ostatným šoférom.⁶ Snaha o maximalizáciu úžitku by tak nemala byť taká istá na úkor iných, či dokonca proti iným ľuďom. Maximalizácia úžitku neznamená, že činnosti vo vlastnom záujme sú sebecké a úžitok musí byť iba vo finančnej podobe (môže ním byť napríklad „dobré meno“, či pocit blaha pri charite).

1.3 Princíp neviditeľnej ruky trhu

Priamo na princíp maximalizácie úžitku nadväzuje slávny princíp duchovného otca ekonómie Adama Smitha, zameraný však na proces výmen, teda na princíp neviditeľnej ruky trhu. Ním uvádza, že:

⁴ Viac o protirečivosti princípu osobnej slobody a pseudo-princípu rovnosti (s odvolávkami na citáty Edmunda Burka a Alexis de Tocquevilla) napríklad v *Gonda, 2005*.

⁵ Progresívne zdaňovanie znamená, že daňovníci vo vyššom príjmovom pásme platia vyššiu sadzbu dane.

⁶ Pozri *Heyne, P., 1990, s. 14-17*.

„Obidve strany výmeny uskutočňujú výmenu, kým môžu na nej niečo získať. Za predpokladu dobrovoľnosti sa výmenná neuskutoční, ak obidve strany niečo z výmeny nezískajú. Jednotlivec, ktorý sleduje iba vlastný zisk (úžitok) je vedený neviditeľnou rukou trhu aj k cieľom, ktoré neboli súčasťou jeho zámerov.“ (Smith [1776]1993)

Celkovo, trh je napriek jeho mnohým neprajníkom a vysmievačom úplne prirodzený. Trh totiž nie je nič iné ako súhrn individuálnych rozhodovaní nás ľudí, ktoré vedú k dobrovoľnej výmene medzi ponúkajúcimi a dopytujúcimi za určitú hodnotu. Tí, čo spochybňujú trh a nedôverujú trhu de facto spochybňujú a nedôverujú ľuďom, že sa dokážu efektívne, racionálne a eticky správať v procese výmen.

Pre to, aby fungoval trh je potrebné, aby bolo splnených niekoľko podmienok, ktoré priamo súvisia s princípom osobnej slobody:

- vlastníctvo a vlastnícke práva
- dobrovoľnosť vzťahov a výmen
- neobmedzovaná konkurencia a neregulovanie iných podmienok na trhu, vrátane cien.

1.4 Princíp vlastníctva a vlastníckych práv

Vlastníctvo, jeho nedotknuteľnosť, rešpektovanie a ochrana vlastníctva a zmluvnej slobody, je to hlavné, čo je nielen nevyhnutné pre fungovanie trhu, ale aj pre osobnú slobodu každého jednotlivca. O tom pojednáva napríklad Friedrich A. von Hayek, keď uvádza, že:

„Systém súkromného vlastníctva je najdôležitejšou zárukou slobody nielen pre tých, ktorí ho vlastnia, ale aj pre ostatných.“ (F. A. von Hayek, [1944] 2001)

Vlastníctvo a vlastnícke práva sa pritom považujú za podstatný princíp myslenia ekonomického liberalizmu. Napríklad Ludwig von Mises sa v diele Liberalizmus vyjadril, že:

„Program liberalizmu možno zhrnúť do jedného slova: vlastníctvo, čo znamená súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov (L. von Mises [1927] 1998)

Pod pojmom vlastníctvo sa však striktne myslí súkromné vlastníctvo. Stotožňujem sa s definíciou vlastníctva profesora ekonómie Murraya Rothbard, že:

„...vlastníctvo je konečná kontrola a správa zdrojov. Súčasťou vlastníckeho práva je tiež schopnosť rozhodovať o nich, ako aj právo vlastníctva sa zbaviť.“ (M. Rothbard, 2001)

Legitimita tohto práva vychádza z tvorby zdrojov, respektíve z inak dobrovoľne získaných zdrojov. Tzv. verejné vlastníctvo preto nie je vlastníctvom, ale vládou spravované vynútením získané zdroje od iných.

Právo na vlastníctvo (vrátane vlastníctva seba) je nielen hlavnou podmienkou slobody, ale aj jediné univerzálne prirodzené právo človeka, ktoré by malo byť garantované. Právna ochrana zmluvnej slobody vyžaduje na druhej strane osobnú slobodu.

Rešpektované a neobmedzované súkromné vlastníctvo a právo vlastníkov slobodne nakladať s ich majetkom je základným predpokladom osobnej slobody, bohatstva ľudí v krajine a úspešného fungovania dobre fungujúcej spoločnosti s trhovou ekonomikou. Tým je tiež kľúčovou podmienkou zdravého podnikateľského prostredia. Súkromné vlastníctvo a vlastnícke práva majú navyše i dôležitý etický význam v spoločnosti ľudí. Spolu s akceptovanými formálnymi a neformálnymi pravidlami

v spoločnosti prispievajú k vyššej zodpovednosti ľudí za svoje činnosti, vrátane podnikania.

Zasiahanie do vlastníctva iného je tak problém nielen ekonomický, ale aj etický. Úlohou vlády je preto priamo do vlastníctva ľudí nezasahovať (aspoň okrem výberom určitej čiastky daní)⁷ a naopak, garantovať legislatívnu ochranu súkromného vlastníctva pred jeho narúšaním zo strany iných.

Vlády však v praxi nielenže nedostatočne chránia súkromné vlastníctvo pred jeho narúšaním zo strany iných subjektov, ale navyše priamo zasahujú, narúšajú alebo obmedzujú vlastníctvo jednotlivcov. Najväčším zásahom do vlastníctva človeka je vyvlastnenie jeho majetku. To sa uskutočňuje častokrát pod „plášťom verejného záujmu“, dokonca v niektorých prípadoch aj pre účely „pomoci“ súkromnému subjektu. Príkladom takéhoto zásahu do vlastníctva ľudí bolo rozhodnutie vlády o získaní nevykúpených pozemkov pre súkromnú firmu Hyundai/KIA v roku 2004.

1.5 Princíp dobrovoľnosti

Pre fungovanie trhu, garantovanie osobnej slobody a motivácie pre aktivitu ľudí je dôležitý princíp dobrovoľnosti. V tomto kontexte to najlepšie vystihuje výrok nositeľa Nobelovej ceny za ekonómiu Milтона Friedmana:

*„Ekonomika prevažne založená na dobrovoľnej výmene obsahuje potenciál tak pre rast prosperity a ľudskej slobody. Dobrovoľná výmena a dobrovoľná spolupráca sú nutnými podmienkami prosperity aj slobody“
(M. Friedman [1992] 2002).*

Princíp dobrovoľnosti ako protiváha povinnosti (vrátane povinného odvádzania daní a sociálnych odvodov, či donedávna aj na Slovensku povinnej základnej vojenskej služby) je človeku nepochybniteľne prirodzený a dobrovoľné činnosti alebo aktivity sú vždy racionálnejšie a v dlhodobejšom horizonte efektívnejšie ako vynucované. To platí aj napríklad v sociálnej sfére, kde základom dobre fungujúcich sociálnych vzťahov v spoločnosti je dobrovoľná solidarita. Prirodzenými inštitúciami, ktoré ju dokážu zabezpečiť, sú primárne rodina a následne iní blízki, priatelia, či „susedská komunita“ a občianske združenia, cirkev a iné súkromné a na dobrovoľnej báze fungujúce spoločenstvá.

1.6 Princíp neobmedzovanej konkurencie

Nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie trhu a dôležitým princípom ekonomického liberalizmu je tiež princíp neobmedzovanej konkurencie, respektíve v praxi aspoň čo najmenej obmedzovanej konkurencie. Vlády však často rôznymi spôsobmi zasahujú a menia podmienky na férovú konkurenciu. Hrubým zásahom sú napríklad selektívne priame alebo nepriame zvýhodnenia poskytované vládou niektorým subjektom. Patria k nim dotácie podnikateľským subjektom, investičné stimuly (zahraničným) investorom, či napríklad vládne záruky za úvery podnikateľských subjektov.

Negatívne dôsledky takýchto a podobných selektívnych „zvýhodnení“ niektorých subjektov na trhu sú dlhodobé a nielen ekonomické, ale aj etické. Neznamenajú totiž „iba“ väčšiu záťaž pre daňových platiteľov, vyššie ceny a nižšiu efektívnosť v dôsledku presunu peňazí od subjektov s racionálnejšími k subjektom s menej racionálnymi rozhodovaniami o nich, v dôsledku deformovania konkurenčnej súťaže a udržiavania „suchých konárov“ (neefektívnych firiem) pri živote.

---

⁷ Najrozšírenejším a najviac akceptovaným obmedzením vlastníckych práv je totiž zákonné nútenie ľudí odovzdávať časť svojich príjmov vláde v podobe daní, odvodov, či iných povinných poplatkov.

Tým, že vláda presmerováva peniaze z daní smerom k vybraným subjektom, poskytuje krátkodobú „výhodu“ (barlu) jednému na úkor iného. To spôsobuje slovami Murraya Rohtbarda „kastovný konflikt“.⁸ Dôsledkom býva vyššia pohodlnosť podnikateľov v dotačnom odvetví, závislosť podnikania a investovania od vládnej „pomoci“ a následne rozširovanie neetických očakávaní a záujem iných o obdobnú vládnú podporu. Keďže sa takýmto subjektom znižuje podnikateľské riziko, klesá ich a nielen ich podnikateľská aktivita, efektivita a výkonnosť, tým v dlhodobejšom horizonte aj počet pracovných miest.

Vlády a nadnárodné zoskupenia (napríklad Európska únia) však nepriaznivo zasahujú do konkurenčného prostredia plošnými reguláciami v obchode a na jednotlivých trhoch, vrátane regulovaním cien (v sieťových odvetviach, v pôdohospodárstve, či na trhu práce). Konkurenciu tiež podkopávajú aj snahy EÚ o harmonizáciu všetkých podmienok na vnútornom európskom trhu, paradoxne s cieľom vytvoriť podmienky konkurenčného prostredia v EÚ.

1.7 Princíp hodnoty

Ostatným princípom ekonómie a ekonomického liberalizmu, ktorý si pripomenieme je princíp hodnoty. Je odpoveďou sociálnym inžinierom, zasadzujúcich sa za tzv. bezplatnosť tým, že „všetko má svoju cenu“. Ide o to, aká je cena, respektíve hodnota a kto platí.

Ilúzia o tom, že „niečo je zadarmo“ (napríklad školstvo, či zdravotníctvo) neznamená že napríklad za danú službu nie je potrebné platiť. Prijemca tejto služby síce za ňu neplatí priamo v čase jej využívania, ale finančná záťaž sa prenáša (aj) na ostatných v spoločnosti, ktorí musia za relevantnú službu zaplatiť z (vyšších) daní a/alebo sociálnych odvodov.

2. Praktické úspechy ekonomického liberalizmu

Po zhrnutí princípov ekonomického liberalizmu vyvstáva opodstatnená otázka, v ktorej krajine sa najviac priblížili alebo približujú k ich naplneniu v praxi a kde ľudia dlhodobejšie žijú najľahodnejšie.

V realite sa potvrdzuje, že je to v krajinách, kde bola, resp. je:

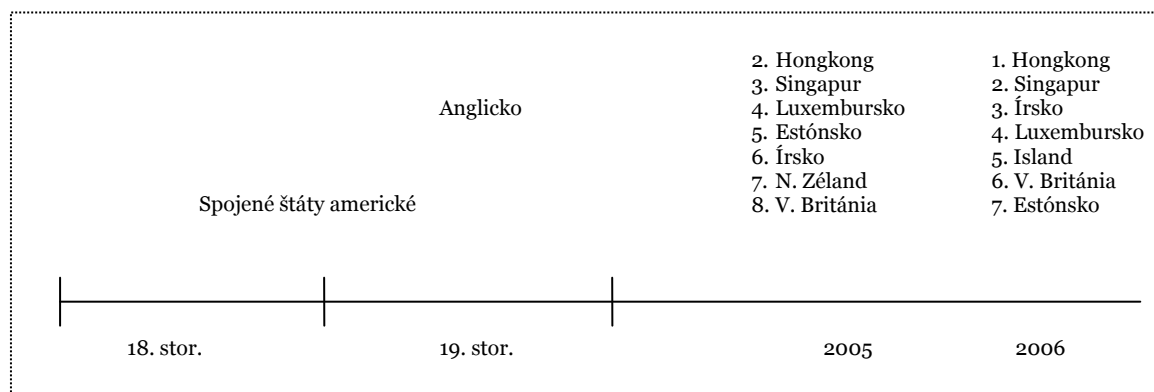
- *minimálna vláda*, ktorá zabezpečuje základné funkcie, osobitne pravidlá na ochranu vlastníctva a trhu, s nízkou mierou zdaňovania a s čo najmenej reguláciami
- všeobecne vžitá a akceptovaná dôležitosť neformálnych pravidiel v spoločnosti, teda *etický rozmer ako podmienka osobnej slobody* (tam, kde platia konvencie a morálne hodnoty ako čestnosť, dodržiavanie záväzkov..)

V 18. stor. sa na túto cestu vydali Spojené štáty americké, keď nasledovali myšlienky Adama Smitha a Deklaráciu nezávislosti a v 19. storočí nastal ekonomický a duchovný rozkvet v Anglicku. Dnes sú podľa indexu ekonomickej slobody (každoročne zverejňovaného americkým think-tankom Heritage Foundation) ekonomicky najľahodnejší ľudia v krajinách ako je Hongkong, Singapur, Írsko, Luxembursko, Island, Nový Zéland, Estónsko a Veľká Británia (Schéma 1).

---

⁸ Pozri Rohtbard, 2001, s. 286.

Schéma 1: Ekonomicky najslobodnejšie krajiny vo svete

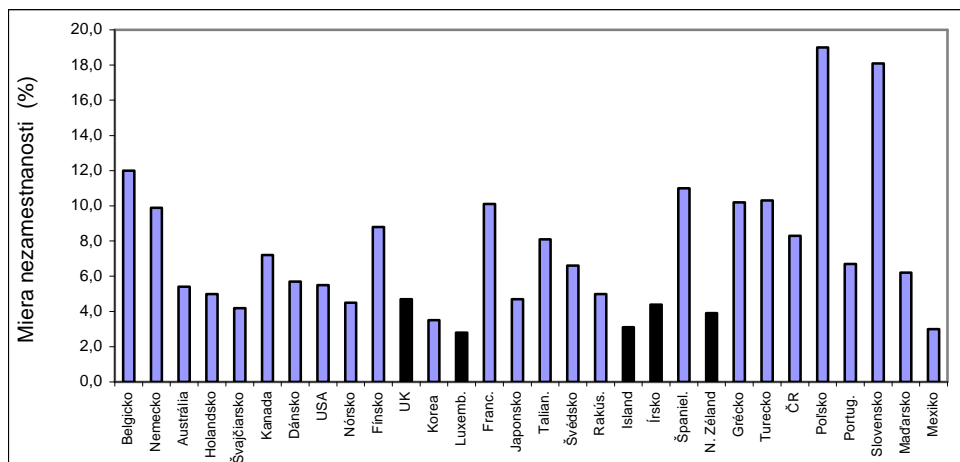

Legenda: Poradie krajín v rokoch 2005 a 2006 podľa „indexu ekonomickej slobody“, zverejňovaného každoročne Heritage Foundation.

Zdroj: Autor podľa <http://www.heritage.org/research/features/index/>

Nie je náhoda, že práve tieto ekonomicky najslobodnejšie krajiny s najnižšou mierou vládneho prerozdelenia (od cca 20 do 35% HDP) patria k najrýchlejšie ekonomicky rastúcim oblastiam vo svete. Nie je ani náhoda, že práve v týchto krajinách je nižšia miera nezamestnanosti ako v krajinách, kde ľudia sú menej ekonomicky slobodní a vlády viac zasahujú do ich životov (čo potvrdzuje *Graf 1*, porovnávajúci mieru nezamestnanosti v rámci krajín OECD).

Graf 1: Porovnanie miery nezamestnanosti v krajinách OECD v roku 2004

Zdroj: Autor podľa OECD (2005)

Na príklade anglosaských tigrov ekonomických reforiem Írska a Nového Zélandu oproti štátom blahobytu ako Francúzsko a Nemecko možno jasne dokumentovať nepriamu úmernosť medzi veľkosťou vlády (jej vplyvom v ekonomike a zatažením daňami) a ekonomickým rastom a priamu s mierou nezamestnanosti.

Aj to potvrdzuje skutočnosť, že najsvobodnejší ľudia, žijúci v krajine s najrýchlejším ekonomickým rastom a s najvyššou životnou úrovňou sú tam, kde najviac rešpektovali odporúčania klasických liberálnych ekonómov.

LITERATÚRA

- FRIEDMAN, M.- FRIEDMANOVÁ, R. ([1992] 2002), „*Svoboda volby*“. H&H Jinočany. 2002.
- GONDA, P. (2005), „Klasický ekonomický liberalizmus ako spojenec konzervativizmu.“ Prednáška na konferencii *Podoby konzervativizmu* v Piešťanoch 10.-12.11.2005.
- GREY, J. ([1989] 1999), „*Liberalizmus*“. Občanský institut. Praha, 1999. Z originálu Grey, J.: *Liberalism*, 1989.
- HEYNE, P. (1991), „*Ekonomický styl myšlení*.“ VŠE Praha. Praha, 1991.
- HAZLITT, H. ([1946] 2005), „*Ekonomie v jedné lekci*.“ Alfa Publishing. Praha. 2005; z originálu *Economics in one lesson*. 1946.
- HAYEK, F. A. v. ([1944] 2001), „*Cesta do nevolnictva*“ NFAH. Bratislava; z originálu *The Road to Serdom*. London, 1944.
- MISES, L v. ([1927] 1998), „*Liberalizmus*“ Liberální institut. EKOPRESS. Praha, 1998; z originálu Mises, L.: *Liberalismus*. Jena, 1927.
- ROTHBARD, M. (2001), „*Ekonomie státních zásahů*“, Liberální institut, 2001.
- SALIN, P.: *Soukromné vlastníctví, konkurence a Evropská unie*. Prednáška na Liberálnom institute. Praha, 9.10. 2003.
- SMITH, A. ([1776] 2001), „*Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*.“ Liberální institut. Praha. 2001.

Internetové stránky:

www.cato.org

www.heritage.org

www.konzervativizmus.sk

www.libinst.cz

www.mises.org

www.obcinst.cz

www.oecd.org

www.prave-spektrum.sk